

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปฐมกัปป์/ปฐมมูล ฉบับสิบสองพันนา ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตรพระพันธ์*

บทคัดย่อ

การศึกษาเปรียบเทียบตำนานการสร้างโลกทั้ง ๓ ฉบับ คือ ปฐมกัปป์อินแกบฉบับไทลื้อ ปฐมมูลมูลี ฉบับล้านนา และปฐมกัปป์ฉบับอีสาน แสดงให้เห็นความสอดคล้องทางวัฒนธรรมและความเชื่อระหว่างกลุ่มชาวไทลื้อ ล้านนา และอีสาน ตำนานทั้ง ๓ ฉบับ ให้ความรู้เกี่ยวกับโลกและพัฒนาการของโลกไว้คล้ายกัน โดยสามารถแบ่งเหตุการณ์ในตำนานทั้ง ๓ ฉบับได้เป็น ๖ ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ ๑ จุดเริ่มต้นของจักรวาลและโลก ช่วงที่ ๒ สิ่งมีชีวิตแรก ช่วงที่ ๓ การสร้างภูมิประเทศ/สิ่งมีชีวิต ช่วงที่ ๔ การให้กำเนิดลูกหลาน ช่วงที่ ๕ พัฒนาการทางสังคม และช่วงที่ ๖ โลกที่สมบูรณ์แบบ วิธีการอธิบายถึงความเป็นมาของโลกและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในตำนานทั้ง ๓ ฉบับยังแสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างคติทางพุทธศาสนากับคติดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชนอย่างลงตัว

Abstract

The comparative study of the three versions of creation myths, Pathamakappa In Peab of Tai Lue, Pathamamulamuli of Lanna and Pathamakappa of Esarn, reveal the cultural related between the these ethnic groups. The three creation myths explain about the earth and its development in the same way which can be grouped into 6 sections. First, the beginning of the universe and the earth. Second, the primary living thing. Third, the creation of landscape and creatures. Fourth, the human's offspring. Fifth, the social development. Sixth, the perfectly world. The explanation about the origin of the earth and natural phenomenon also display the combination between Buddhism belief and the old belief of each ethnic group.

* นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาคติชน ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้วิจัยขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ให้คำปรึกษาแนะนำและตรวจแก้บทความฉบับนี้

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปฐมกัปป์/ปฐมมูล ฉบับสิบสองพันนา ล้านนาและอีสาน

วภูล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

๑. บทนำ

ผู้คนในกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ไทยมีตำนานการสร้างโลกหลายสำนวน ทั้งตำนานดั้งเดิมก่อนรับพุทธศาสนาและตำนานที่แต่งขึ้นหลังจากรับอิทธิพลจากพุทธศาสนาแล้ว ปฐมกัปป์ ปฐมมูล เป็นตำนานการสร้างโลกแบบพุทธสำนวนหนึ่งที่แพร่หลายในกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ไททั้งในและนอกประเทศไทย และน่าจะเป็นตำนานโลกศาสตร์ของท้องถิ่นซึ่งแต่งขึ้นหลังกลุ่มตำนานโลกศาสตร์ภาษาบาลีที่แพร่หลายในภาคเหนือของประเทศไทยเพราะไม่พบการอ้างอิงตำนานปฐมกัปป์และปฐมมูลในกลุ่มตำนานโลกศาสตร์ภาษาบาลี แม้กระทั่งตำนานภาษาบาลีที่แต่งขึ้นโดยนักปราชญ์ของล้านนาเอง นอกจากนี้จากการรวบรวมรายชื่อคัมภีร์บาลีและฉบับแปลที่พบในประเทศไทยของ ปีเตอร์ สกิลลิง และศานติ ภักดีคำ (๒๕๔๕, ๒๕๔๗) ยังไม่พบว่ามีคัมภีร์ปฐมกัปป์ ปฐมมูลที่แต่งเป็นภาษาบาลี มีเฉพาะที่แต่งเป็นภาษาไทยถิ่นเท่านั้น เพราะฉะนั้นแม้ตำนานในกลุ่มนี้จะรับอิทธิพลจากพุทธศาสนาแล้วก็ตามแต่ก็น่าจะยังคงความเป็นท้องถิ่นอยู่ค่อนข้างสูง การทดลองศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มตำนานปฐมกัปป์ ปฐมมูลในครั้งนี้จึงอาจช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับสังคมในท้องถิ่นซึ่งผสมผสานระหว่างคติความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพุทธศาสนาไว้ด้วยกัน

๒. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบตำนานปฐมกัปป์และปฐมมูลฉบับสิบสองพันนา ล้านนา และอีสาน
๒. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับสังคมในแต่ละท้องถิ่นและการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพุทธศาสนา

๓. กลุ่มข้อมูลที่ใช้ศึกษา

กลุ่มข้อมูลที่ใช้ศึกษาในรายงานฉบับนี้ ได้แก่ *ปถมกัปป์อินแกบฉบับสิบสองพันนา* *ปถมมูลมูลสิขฉบับล้านนา* และ *ปถมกัปป์ฉบับอีสาน* มีเนื้อเรื่องโดยสังเขปดังนี้

ปถมกัปป์อินแกบ (สิบสองพันนา)

ปถมกัปป์อินแกบของสิบสองพันนาคับนี้เป็นตำนานการสร้างโลกสำนวนหนึ่งของชาวไทลื้อ ได้รับการตีพิมพ์ลงในหนังสือ “ปถมกัปป์กุ่มสร้างโลก” เป็นอักษรไทลื้อใหม่ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๘ ผู้รวบรวมและจัดพิมพ์ระบุไว้ในคำนำว่าตั้งปถมกัปป์กุ่มสร้างโลกนี้ คำหากปิ่นพื้นโลกก้อปิ่นอันภาษาไทเรา เช่นแต่มใส่ไบลานแลพับหนังสือ สิบแป้ แต่ไซ่เก้าไซ่ก่อนมีนนานชลัม หากเป้าไซ่ปิ่นผู้ ๑ ผู้ใด นับแต่มเขนออกมาหากปิ่นนี้ทานอันภาษาไทเราสิบมา หากปิ่นกานที่ผู้มีผยาปิ่นยานักผาดฟังโคนพิดจจะนาคัมทองทะเท่านั้น

(เท่าไค้ซัง, ๒๕๒๘: คำนำ ๒)

หมายถึงเรื่องปถมกัปป์กุ่มสร้างโลกนี้แต่เดิมเป็น “นิทาน” ซึ่งอาจเป็นเรื่องมุขปาฐะมาก่อนที่จะจารึกสืบทอดลงในพับสาและไบลาน ไม่ทราบผู้แต่ง กล่าวถึงกำเนิดโลก เทวดาและมนุษย์ไว้ดังนี้

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปรัมกับปี/ปรัมมูล ฉบับสิบสองพันนา ล้านนาและอีสาน

วาทูล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

ในครั้งบรรพกาลไม่มีจักรวาลและโลก ไม่มีดวงจันทร์ ไม่มีดาวดวงอื่น มีแต่ลมพายุพัดไปพัดมา และมีประกายแสงสว่าง สายลมกับแสงสว่างพัดผสานกันอยู่หลายอสงไขย ในที่สุดก็หลอมรวมกันเกิดเป็นพญาวินทร์ ชื่อว่า อินแถบ เพราะเกิดจากประกายแดด อินแถบมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องกินอาหาร

อินแถบสีซีไคลมาปั้นเป็นหงส์ ใช้เป็นพาหนะเดินทางไปมาบนท้องฟ้า ต่อมาก็สร้างแผ่นดินโดยสีซีไคลปั้นเป็นก้อนเอาช้างลงเบื้องล่างเรียกว่าเมืองลุ่ม กลายเป็นต้นเสา ควักเอาเนื้อในเสาออกและสร้างประตูไว้ที่โคนเสา ส่วนอินแถบก็อาศัยอยู่บนเมืองฟ้าบนปลายเสา เมื่อแรกที่เสาดังขึ้นไม่มีที่ปักยึดก็โคลงเคลงจะล้ม อินแถบต้องคอยขึ้นๆ ลงๆ โคนเสากับปลายเสาเพื่อพุงไม่ให้เสาล้ม ต่อมาจึงสีซีไคลจากตัวหงส์ ปั้นเป็นรูปช้างชื่อว่า ช้างสิลา และเอาต้นเสากับไว้บนหลังช้างสิลา หลังจากนั้นอินแถบก็สีซีไคลปั้นเป็นสิ่งต่างๆ อีกมากมาย ได้แก่ ศิลาบัณฑุกัมพล สิงห์ วัว ราชสีห์ และช้าง ฝ่าประตูเสาดตามทิศต่างๆ ๔ ทิศ ระหว่างปั้นอยู่เล็บมืออินแถบเกิดหักออก จึงอธิษฐานให้เล็บนั้นกลายเป็นแผ่นทองคำไปรองดินช้างสิลาและกลายเป็นขอบจักรวาล อินแถบใช้เหงื่อของตนทิ้งลงไปบนพื้นเมืองลุ่มกลายเป็นสระน้ำวิเศษใสงามชื่อว่าสระอโนมต หลังจากนั้นอินแถบก็เริ่มสร้างลูกหลาน สีซีไคลมาสร้างเป็นภุม ให้ไปครองสวรรค์ ๑๖ ชั้นฟ้า ภุมก็สีซีไคลสร้างภุมชาติ ภุมชาติสีซีไคลสร้างภุมสามหน้า ภุมสามหน้าสีซีไคลสร้างภุมสี่หน้า ภุมสี่หน้าสร้างลูกหลานอีกเป็นจำนวนมากให้คอยปรนนิบัติดูแลอินแถบและปกครองอยู่บนสวรรค์ ต่อมาท้าวจตุโล (จตุโลกบาล) ๔ ตน ซึ่งเป็นลูกหลานของภุมสี่หน้าได้สีซีไคลจากก้อนหินมาปั้นเป็นเทวดา (เทวทัต) ซึ่งฉลาดและมีอิทธิฤทธิ์มาก สั่งให้เทวดาไปปรนนิบัติอินแถบ เทวดาตกลงใจจะไปนั่งบนบัลลังก์ของอินแถบและกล่าวว่าบัลลังก์นี้และสวรรค์ทั้งหมดนี้เป็นของตน อินแถบโกรธจึงขับไล่เทวดาตกลงจากสวรรค์ จากนั้นอินแถบก็ไปเนรมิตอุทยานไว้ที่เมืองลุ่มแทบต้นเสา และสีซีไคลมาปั้นเป็นมนุษย์ ๒ คนให้เฝ้าอุทยาน มนุษย์ทั้งสองยังไม่มีเพศ ไม่กินอาหาร ไม่แก่ และไม่ตาย

ฝ่ายเทวดาแปลงกายเป็นงูเขียวตัวใหญ่เท่าลำตาลลอยน้ำเข้าไปในอุทยานและยุยงให้คนทั้งสองกินมะม่วงซึ่งเป็นผลไม้ศักดิ์สิทธิ์ในสวน โดยอ้างว่าถ้ากินแล้วจะลอกคราบได้มีร่างกายสวยงาม แต่ทั้งสองคนไม่กล้ากิน งูเทวดาลองกินให้ดูก่อนและลอกคราบออกมาเป็นรูปกายใหม่สวยงาม คนทั้งสองจึงกินบ้าง ร่างกายก็เปลี่ยนเป็นผิวสีทองสวยงาม งูเทวดาจะให้กินอีกเป็นครั้งที่ ๒ โดยบอกว่าถ้ากินแล้วก็จะเกิดเพศและสามารถเสพงามได้ คนทั้งสองก็กินแล้วกลายเป็นเพศชายเพศหญิงแต่งงานกันสืบลูกหลาน งูเทวดาจะให้กินมะม่วงอีกเป็นครั้งที่ ๓ แต่ครั้งนี้เมื่อคนทั้งสองกินก็เกิดโรคภัยไข้เจ็บ ความชราและความตายขึ้นในหมู่มนุษย์

ต่อมาชายและหญิงนั้นก็ให้ลูกชายและลูกสาวไปหาผัก ลูกชายและลูกสาวออกเดินทางไปคนละทิศและไม่กลับมาหาพ่อกับแม่เพราะหาผักไม่เจอ พ่อกับแม่เป็นห่วง ต่างฝ่ายต่างปั้นมนุษย์ชายและหญิงอย่างละ ๓๐ คน ให้ออกตามหาลูกชายและลูกสาว ชายและหญิงทั้ง ๓๐ คนนำเปลือกไม้และใบไม้มาประดิษฐ์เป็นเสื้อผ้าสวมใส่มีลวดลายงดงาม จากนั้นก็ล่องแพออกไปคนละทิศ ต่างฝ่ายต่างได้พบลูกชายและลูกสาวที่หายไป จึงรับขึ้นแพและล่องมาพบกันกลางแม่น้ำ คนทั้งหมดก็แต่งงานกัน แต่งตั้งลูกชายและลูกสาวเป็นผู้ปกครองและให้กำเนิดลูกหลานสืบต่อมา

ปถมมูลมูลี (ล้านนา)

ตำนานปถมมูลมูลีฉบับล้านนาต้นฉบับเดิมมาจากวัดปงไชย ต.เหมืองจือ อ.เมือง จ.ลำพูน จารึกลงในใบลานเป็นอักษรธรรมล้านนาจำนวน ๓ ผูก โดยพระอธิการสม สมเณ เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๔ ปรึวรรตและจัดพิมพ์เป็นภาษาไทยโดยยอนาโตล โรเจอร์ เปลติเยร์ เมื่อพ.ศ. ๒๕๓๔ กล่าวถึงกำเนิดโลก จักรวาลและมนุษย์ไว้ดังนี้

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปฐมกัปปี/ปฐมมูล ฉบับสิบสองพันนา ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตระพะพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

ในครั้งบรรพกาลยังไม่มีจักรวาล ไม่มีโลก ไม่มีเทวดา มนุษย์และสัตว์ มีแต่อากาศว่างเปล่าซึ่งมีความร้อนและความเย็น ความร้อนและความเย็นมากระทบกันเกิดเป็นธาตุลม ธาตุลมจำนวนมากมารวมกันเกิดเป็นแผ่นดินและน้ำ ความร้อนและความเย็นยังทำให้เกิดน้ำค้างและหมอกลอยขึ้นจนเกิดเป็นฝนตกลงมา บนแผ่นดินก็เกิดมีก้อนหินและแร่ และเกิดสิ่งเหล่านี้ตามลำดับ ได้แก่ ตะไคร่น้ำ ต้นหญ้า เถาวัลย์ ต้นไม้ ต่อมาก็เกิดสัตว์ขึ้นมาจากธาตุดินตามลำดับ ได้แก่ สัตว์จำพวกหนอน สัตว์จำพวกแมลง สัตว์มีเลือด สัตว์มีกระดูก และสุดท้ายก็เกิดมนุษย์เพศหญิงขึ้นจากธาตุดินชื่ออิตถ์โดยะสังกะสี ดมแต่กลิ่นดอกไม้ต่างอาหาร

อิตถ์โดยะสังกะสีเห็นแผ่นดินรกรทึบไปด้วยต้นไม้ใบหญ้าจนนางหาที่อยู่ไม่ได้ จึงปั้นสัตว์ ขึ้นมา ๑๒ ชนิด ให้ช่วยกินหญ้าที่รกอยู่ สัตว์ทั้ง ๑๒ ชนิดเรียกชื่อต่างๆ ได้แก่ หนู เรียกว่า ใจ วัว เรียกว่า เป้า เสือ เรียกว่า ยี่ กระต่าย เรียกว่า เหม้า นาค เรียกว่า สี งู เรียกว่า ไล่ ม้า เรียกว่า สง่า แพะ เรียกว่า เมษ ลิง เรียกว่า สัน ไก่ เรียกว่า เจ้าหมา เรียกว่า เส็ด และช้าง เรียกว่า ไล่ ระหว่างที่พวกสัตว์กินอาหารและทำกริยาต่างๆ อิตถ์โดยะสังกะสีก็กล่าวคำพูดขึ้นมารวม ๑๐ คำ คือ กาบ ดับ รวย เมิง เบิก กัด กต รวง เต่า ก่า และภายหลังได้ใช้ถ้อยคำเหล่านี้มาจับคู่เป็นระบบปฏิบัติ ต่อมาพวกสัตว์กินพืชพรรณไปมากจนอิตถ์โดยะสังกะสีหาดอกไม้ดมเป็นอาหารไม่ได้ จึงคิดหาวิธีทำให้พวกสัตว์ลดลง ระหว่างนั้นมีมนุษย์เพศชายเกิดขึ้นจากธาตุไฟ ชื่อวานปุงโคยะสังกะสี เห็นสัตว์ต่างๆ เสพเมถุนจึงคิดว่าตนก็น่าจะมีคู่ครองบ้างจึงออกเดินทางจนได้พบอิตถ์โดยะสังกะสี อิตถ์โดยะสังกะสีบอกว่าถ้านปุงโคยะสังกะสีแก้ปัญหาทำให้สัตว์ลดลงได้ก็จะยอมเป็นเมีย นปุงโคยะสังกะสีจึงชวนนางสร้างมนุษย์ขึ้น ๓ คน เป็นเพศหญิง เพศชาย และเพศกลาง สภาพอากาศที่แปรปรวนและไร้เดือนปีทำให้มนุษย์เจ็บป่วย ร่างกายผอมแห้ง ปู่และย่าสังกะสีจึงแบ่งโลกเป็น ๓ ฤดู กำหนดเวลาเป็นปี เดือน วัน และยาม และเอาข้าวให้มนุษย์กินเป็นอาหาร มนุษย์กินข้าวแล้วก็แข็งแรงหายเจ็บป่วยและมีกำลัง นับแต่นั้นมนุษย์ก็กินข้าวเป็นอาหารเลี้ยงชีพมาจนปัจจุบัน

ต่อจากนั้นปู่และย่าสังกะสีก็สร้างช้างมโนศิลาขึ้นใช้เป็นแผ่นดินขนาดใหญ่และตั้งเขาพระสุเมรุและดวงดาวไว้บนหลังช้าง มนุษย์ ๓ คนที่เกิดมาก็เสพเมถุนและเกิดลูกหลานจำนวนมากเที่ยวออกล่าสัตว์เป็นอาหาร มนุษย์ที่เกิดมายังไม่รู้จักบาปบุญจึงมีคนทำบาปและตกนรกจำนวนมาก ปู่และย่าสังกะสีเห็นว่าโลกดำรงอยู่มานานแล้วจึงคิดล้างโลกด้วยไฟ ปู่และย่าสังกะสีให้ช้างมโนศิลาหยุดหายใจ เมื่อช้างหยุดหายใจก็ไม่มีไอน้ำ ไม่มีเมฆ และไม่มีฝน พระอาทิตย์จึงเผาโลกไหม้หมดถึงชั้นอภิสราพรหม เมื่อไฟล้างโลกแล้วก็ให้ช้างมโนศิลาหายใจดังเดิม เกิดเมฆและฝนตกลงมาบนโลกจนเกิดแผ่นดินใหม่ขึ้น พวกพรหมที่เหลือรอดก็พากันลงมาเกิดบนโลกกลายเป็นมนุษย์อีกครั้ง

หลังจากสร้างโลกใหม่ มนุษย์ก็เริ่มรู้จักบาปบุญคุณโทษ มีมนุษย์คนหนึ่งตั้งจิตปรารถนาพุทธภูมิอยู่หลายชาติ จนในที่สุดก็ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์แรกชื่อพระตักขธรรม พระตักขธรรมเทศนาเรื่องปฐมมูลมูลี่สั่งสอนเทวดาและมนุษย์พร้อมทั้งบัญญัติอักษรต่างๆ ที่ใช้ถ่ายทอดพระธรรมไว้ถึง ๑๐๑ ภาษา ผู้คนที่ได้เรียนรู้ภาษาก็ได้บรรลุธรรมเป็นจำนวนมาก

ปฐมกัปปี (อีสาน)

ตำนานปฐมกัปปีฉบับนี้ มีข้อความเกี่ยวกับผู้คัดลอกระบุไว้ในตอนท้ายว่า

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น
ของตำนานปรัมกับปี/ปรัมมูล ฉบับสิบสองพันนา
ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

พระใสยได้เขียนไว้ให้ลูกหลานไปภายหน้า ไผยาเอาด้วยตัวไทยอยู่นี่...เขียนที่วัด
การียนบโหลประโยชน์พระใสยแลเจ้าเออย ไผเฮียนขอบุญนำแน่ อย่าไปปะละไว้แสมคินตายเปลา
ศาลาว่าการบริเวณสันตนคร วันที่ ๑๘ สิงหาคม ศก ๑๓๑

(ปรัมกับปี: ๑๒)

ศก ๑๓๑ น่าจะหมายถึง รัตนโกสินทร์ศก ตรงกับปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นปีสุดท้ายก่อนที่ระบอบราชการของประเทศไทยจะยกเลิกการใช้รัตนโกสินทร์ศก

ปรัมกับปีฉบับอีสานกล่าวถึงเรื่องราวการสร้างโลกไว้ดังนี้

ในครั้งบรรพกาลท้องฟ้ามีขนาดเท่าเกล็ดหอย แผ่นดินมีขนาดเท่ารอยกระจง ยังไม่มีโลก ไม่มีพระอาทิตย์ ไม่มี
พระจันทร์ ไม่มีดวงดาว ไม่มีสิ่งมีชีวิตใดๆ มีแต่อากาศกว้างสุดประมาณ ต่อมา มีลูกแก้ววิเศษ ๓ ลูกเกิดขึ้นและก่อตัวเป็น
ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟและธาตุดิน ธาตุลมพัดแม่น้ำเกิดเป็นปลาอานนท์หนุนแผ่นดิน เกิดเป็นก้อนหินและพื้นดิน
พื้นดินแยกเป็น ๒ แผ่น แผ่นหนึ่งเกิดมนุษย์ผู้หญิงคือย่าไคยะสังคะสี อีกแผ่นหนึ่งเกิดมนุษย์ผู้ชายคือปู่ไคยะสังคะสี

ย่าไคยะสังคะสีสังคุดดอกไม้เป็นอาหาร ปูปลูกพืชพรรณและป็นสัตว์ต่างๆ ขึ้น พวกสัตว์เกิดขึ้นเต็มแผ่นดินจน
ย่าไคยะสังคะสีเดินไปไหนไม่ได้จึงสร้างสัตว์ที่กินสัตว์ด้วยกัน นับแต่นั้นมาสัตว์ก็กินกันเอง นอกจากนี้ยังเสพเมถุน
กันเองโดยที่ย่าไคยะสังคะสีไม่ได้สอน ส่วนปู่ไคยะสังคะสีเดินมาเห็นพวกสัตว์เสพสังวาสก็เกิดความใคร่ อยากมีคู่ครอง
ปู่ไคยะสังคะสีจึงออกตามหาคู่ของตนจนได้พบย่าไคยะสังคะสี ย่าไคยะสังคะสีบอกว่าจะยอมแต่งงานด้วยถ้าแก้ปัญหา
ทำให้พวกสัตว์ลดจำนวนลงได้ ปู่ไคยะสังคะสีขบคิดเป็นเวลานานก่อนจะบอกให้ย่าไคยะสังคะสีสร้างมนุษย์เพศหญิง
เพศชาย และเพศกลาง ย่าไคยะสังคะสีก็ชี้ชีโคลบั้นเป็นมนุษย์ทั้ง ๓ เพศ และเอาข้าวให้มนุษย์กิน มนุษย์จึงมีแรง
เคลื่อนไหวได้ รู้จักเจรจาตอบคำและกินข้าวเป็นอาหารนับแต่นั้นมา

ย่าไคยะสังคะสีสร้างจักรราศี ๑๒ ราศี สร้างฤดูกาลขึ้น ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว หลังจากนั้นทั้ง
ปู่และย่าไคยะสังคะสีก็ช่วยกันแกะก้อนหินเป็นรูปช้างชื่อช้างค้ำมโนศิลา ช้างค้ำมโนศิลากินลมเป็นอาหารและคอยหัน
หน้าเป่าลมไปตามทิศต่างๆ ทำให้เกิดลมพัดประจำในแต่ละรอบปี ย่าไคยะสังคะสีสร้างเขาพระสุเมรุขึ้นเป็นใจกลางทวีป
ตั้งเขาไว้บนหลังช้าง บนยอดเขาพระสุเมรุเป็นเมืองดาวดึงส์ มีไม้ทองกลางเป็นประธาน ดินเขาเป็นเมืองอสูรมีไม้
แคฝอยเป็นประธาน รอบๆ เขาพระสุเมรุมีเขาล้อมรอบรวม ๗ ลูก ยอดเขาคันทรเป็นที่อาศัยของพญาแถน พระยารัต
ถะรัตตา พระยาริรุณะหะหา พระยารวีระชา และพระยาเวสสุวรรณ พญาแถนและไพร่พลประกอบพิธี สวงเฮื่อนแม่น้ำ
คงคาบนสวรรค์เป็นประจำทุกปี ทำให้เกิดลมพัดเอาน้ำตกลงมาเป็นฝนหล่อเลี้ยงนาข้าวของมนุษย์

ลำดับต่อไปกล่าวถึงย่าไคยะสังคะสีป็นพระอาทิตย์และพระจันทร์ให้แสงสว่างแก่ทวีปทั้งสี่ พระอาทิตย์และ
พระจันทร์ก็โคจรไปรอบๆ เขาคันทรท่ามกลางดวงดาว ทวีปทั้งสี่ตั้งอยู่รอบเขาพระสุเมรุ ได้แก่ บุษพะวิเทหะทวีปอยู่
ทิศตะวันออก มีไม้ก้อมเป็นประธาน อุตระกฐะทวีปอยู่ทิศเหนือ มีไม้กาละพฤษเป็นประธาน อาระควายาทวีปอยู่ทิศ
ตะวันตก มีไม้เสียดเป็นประธาน และชมพูทวีปอยู่ทิศใต้ มีไม้ชมพูเป็นประธาน ในชมพูทวีปมีป่าหิมพานต์ซึ่งมีสระน้ำ
ใสสะอาด มีพืชพรรณและสัตว์ป่านานาชนิด ลำดับต่อไปกล่าวถึงแม่น้ำ ๕ สายไหลอ้อมเขาพระสุเมรุมารวมกันเป็นสระ
ใหญ่ชื่อว่าอะโนมมา มีน้ำใสดุจแก้ว ย่าไคยะสังคะสีสร้างให้มีพื้นหาดเป็นทรายดำ ทรายเงินและทรายแก้ว นอกจากนี้ยัง
มีแม่น้ำใหญ่อีก ๕ สายคือ คงคา อะนอมมะนา อะเจระวะดี สาระภู และมหิงษา ไหลออกจากช้างค้ำมโนศิลาและเป็นต้นเค้า
ของแม่น้ำของและไหลออกสู่มหาสมุทร มีนาคเล่นน้ำทำให้น้ำเป็นฟองฟุ้ง ลมพัดเอาน้ำที่แตกกระจายลงไปสู่แผ่นดินทำ
ให้ข้าวกล้าบริบูรณ์ กล่าวถึงแผ่นดินที่อยู่ใต้ผืนน้ำมีนรก และมีปูยักษ์นอนอุดช่องต่อระหว่างนรกกับแผ่นดิน เมื่อปูขยับ
ตัวเพราะความร้อนจากนรกก็ทำให้ผืนน้ำเคลื่อนไหว ลำดับสุดท้ายกล่าวถึงชื่อเมืองต่างๆ ที่อยู่ในชมพูทวีปได้แก่ เมือง

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น
ของตำนานปรัมกับปี/ปรัมมูล ฉบับสิบสองพันนา
ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตระพะพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

พาราณสี เมืองสาวัตถี เมืองเวสาลี เมืองมิถิลา เมืองอาระวิท เมืองโกสัมพี เมืองทะนี เมืองตักกะสิลา เมืองจำปานคร
เมืองสระพะลา เมืองสุมาเรตี เมืองชะคีหา เมืองกบปีละวัตตุ เมืองสาเตลา เมืองอินทะปัตถานคร และเมืองกุตสิมนะราย

๔. รายงานผลการศึกษาวิเคราะห์

พัฒนาการของโลกและสังคมมนุษย์ผ่านตำนานสร้างโลก

จากการศึกษาตำนานสร้างโลกทั้ง ๓ ฉบับข้างต้น พบว่ามีโครงสร้างและลำดับเหตุการณ์ที่คล้ายกัน จัดแยก
เป็นชุดเหตุการณ์ได้ ๖ ช่วง แสดงพัฒนาการของโลกและมนุษย์ตั้งแต่ครั้งบรรพกาลไปจนกระทั่งเกิดเป็นสังคมและโลก
ที่สมบูรณ์ ได้แก่

ช่วงที่ ๑ จุดเริ่มต้นของจักรวาลและโลก

ช่วงที่ ๒ สิ่งมีชีวิตแรก

ช่วงที่ ๓ การสร้างภูมิประเทศ/สิ่งมีชีวิต

ช่วงที่ ๔ การให้กำเนิดลูกหลาน

ช่วงที่ ๕ พัฒนาการทางสังคม

ช่วงที่ ๖ โลกที่สมบูรณ์แบบ

ชุดเหตุการณ์ทั้ง ๖ ช่วง แสดงเปรียบเทียบในตารางต่อไปนี้

เหตุการณ์	ปรัมกับอินแกบ	ปรัมมูลมูลี	ปรัมกับปีอีสาน
ช่วงที่ ๑ จุดเริ่มต้นของ จักรวาลและโลก	- ไม่มีจักรวาลและโลก ไม่มี มีดวงจันทร์ ไม่มีดาวดวง อื่น มีแต่ลมพายุพัดไปพัด มา และมีประกายแสง สว่าง	- ไม่มีจักรวาลและโลก มี แต่อากาศกว้างสุด ประมาณ - ความร้อนกับความเย็น กระทบกันเกิดเป็นลม ลม ทำให้เกิดแผ่นดินและน้ำ หลังจากนั้นก็เกิดตะไคร่ ต้น หญ้า ต้นไม้ และ สิ่งมีชีวิตตามลำดับ	- พ้าและดินมีขนาดเล็ก เท่าเกล็ด หอย และ รอยเท้ากระจิง ไม่มี สิ่งมีชีวิต ไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีพระอาทิตย์ ไม่มี พระจันทร์ ไม่มีดาวดวง อื่น มีแต่อากาศกว้างสุด ประมาณ - เกิดธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุ ไฟ และธาตุดินจากแก้ว วิเศษ ๓ ลูก ทำให้เกิด เป็นแผ่นดิน มหาสมุทร
ช่วงที่ ๒ สิ่งมีชีวิตแรก	- สายลมกับประกายแสง สว่างพัดผสมกันอยู่ หลายองศา ในที่สุดก็ หลอมรวมกันเกิดเป็น พญาอินทร์ ชื่อว่า อิน	- เกิดมนุษย์ผู้หญิงคน แรกของจักรวาลจากธาตุ ดิน คือ อิตถังไคยะ สังกะสี หรือยาไคยะ สังกะสี	- แผ่นดินแรกที่เกิดขึ้น แยกเป็น ๒ แผ่น และเกิด มนุษย์ผู้ชายและผู้หญิง ขึ้นจากแผ่นดินคนละแผ่น คือ ปู่ไคยะสังกะสี และ

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น
ของตำนานปรัมกับปี/ปรัมมูล ฉบับสิบสองพันนา
ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตระพะพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

	แถบ เพราะเกิดจาก ประกายแดด	- เกิดมนุษย์คนที่สองจาก ธาตุไฟ เป็นเพศชาย คือ นพุงไคยะสังกะสี	ย่าไคยะสังกะสี
ช่วงที่ ๓ การสร้างภูมิ ประเทศ / สิ่งมีชีวิต	- อินแถบสีซีไคเอง มาป็นเป็นต้นเสาหลัก ของโลก และสร้างประตู ไว้ที่ต้นเสา - อินแถบสีซีไคจากหงส์ พาหนะของตนเองมาป็น เป็นช้างมโนศิลา ปักเสา ลงกลางหลังช้าง และใช้ ช้างต่างแผ่นดิน - อินแถบสีซีไคสร้าง สระอโนมต และสร้าง อุทยานไว้อบดินเสา	- อดถึงไคยะสังกะสีป็น สัตว์ ๑๒ ชนิดให้กินพืช บนโลก - สัตว์ ๑๒ ชนิด ขยายพันธุ์จนควบคุม ไม่ได้ แย่งอาหารของอด ถึงไคยะสังกะสี - นพุงไคยะสังกะสี ชวนอดถึงไคยะสังกะสี สร้างมนุษย์เพศหญิง เพศชาย และเพศกลาง เพื่อให้มนุษย์กินสัตว์ - นพุงไคยะสังกะสีกับอด ถึงไคยะสังกะสีช่วยกัน สร้างช้างมโนศิลาแทน แผ่นดิน และสร้างเขาพระ สุเมรุไว้บนหลังช้าง	- ย่าไคยะสังกะสีปลูกพืช และป็นสัตว์ต่างๆ ขึ้น - ย่าไคยะสังกะสีสร้าง สัตว์ที่กินสัตว์ด้วยกัน เนื่องจากพวกสัตว์ ขยายพันธุ์มากเกินไป - ปู่ไคยะสังกะสีแนะนำให้ย่า ไคยะสังกะสีสร้างมนุษย์ เพศหญิงเพศชายและ เพศกลางเพื่อให้มนุษย์ กินสัตว์ - ปู่และย่าไคยะสังกะสี ช่วยกันสร้างช้างมโนศิลา แทนแผ่นดินและสร้างเขา พระสุเมรุตั้งไว้กลางหลัง ช้าง สร้างพระอาทิตย์ พระจันทร์ และทวีปต่างๆ
ช่วงที่ ๔ การให้กำเนิด ลูกหลาน	- อินแถบสีซีไคป็นเป็น กุม (พรหม) - กุมสีซีไคป็นเป็น เทวดาอื่นๆ สืบต่อกันคือ กุมชาต กุมสามหน้า กุม สีหน้า ทำวจตุโลกบาล และเทวทูต - อินแถบสีซีไคป็น มนุษย์ ๒ คน	- มนุษย์ที่สร้างขึ้นมาเสพ กาม และให้กำเนิด ลูกหลาน	- มนุษย์ที่สร้างขึ้นมาเสพ กาม และให้กำเนิด ลูกหลาน
ช่วงที่ ๕ พัฒนาการทาง สังคม	- มนุษย์กินมะม่วง ศักดิ์สิทธิ์ในสวนของอิน แถบแล้วเกิดเป็นเพศ หญิงเพศชาย รู้จักเสพ กาม เกิดความชรา ความ เจ็บป่วย และความตาย	- อดถึงไคยะสังกะสีและน พุงไคยะสังกะสีแบ่งโลก เป็น ๓ ฤดู และกำหนด ระบบปฏิทินบอกเวลา - มนุษย์ที่เกิดมาใหม่ไม่ แข็งแรง อดถึงไคยะ	- มนุษย์ที่เกิดมาใหม่ไม่ แข็งแรง ย่าไคยะสังกะสี จึงเอาข้าวให้กิน ทำให้ มนุษย์มีแรงและพูดได้ - ย่าไคยะสังกะสีสร้างจัก ราศี และแบ่งโลกเป็น ๓

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น
ของตำนานปรัมกับปี/ปรัมมูล ฉบับสิบสองพันนา
ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

	<ul style="list-style-type: none"> - มนุษย์ให้กำเนิดลูกสาวและลูกชายและใช้ให้ลูกไปหาผัก - มนุษย์ ๖๐ คนที่กำเนิดมาภายหลังนำเปลือกไม้ใบไม้มาประดิษฐ์เป็นเครื่องนุ่งห่ม 	<ul style="list-style-type: none"> สังกะสีจึงเอาข้าวให้กินทำให้มีแรง - มนุษย์ที่เกิดในยุคแรกล่าสัตว์กินเป็นอาหารและยังไม่รู้จักบาปบุญทำให้ตกนรก - อิตถังโคยะสังกะสีและนุ่งโคยะสังกะสีให้ช้างมโนศิลาหยุดหายใจ ทำให้โลกขาดน้ำ และเกิดไฟล้างโลก 	ฤดู
ช่วงที่ ๖ โลกที่สมบูรณ์แบบ	<ul style="list-style-type: none"> - มนุษย์ ๖๐ คนแต่งงานกันและตั้งลูกสาวและลูกชายของมนุษย์คู่แรกเป็นผู้ปกครอง 	<ul style="list-style-type: none"> - พรหมที่เหลือรอดจากไฟลงมากเกิดเป็นมนุษย์ - มนุษย์ในยุคที่สองรู้จักบาปบุญและได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเผยแผ่พระธรรมแก่ชาวโลกให้ร่วมเย็นสืบไป 	<ul style="list-style-type: none"> - พีชพรรณธัญญาหารบนโลกอุดมสมบูรณ์เพราะได้น้ำจากแกนซึ่งเล่นสว่างเอื้อ และจากพญานาคที่เล่นน้ำ

ช่วงที่ ๑ จุดเริ่มต้นของจักรวาลและโลก – ตำนานทุกเรื่องกล่าวสอดคล้องกันคือ แรกเริ่มยังไม่มีจักรวาล ไม่มีโลก หรือเทหะวัตถุใดๆ เกิดขึ้น มีเพียงอากาศซึ่งมีธาตุลมเป็นพื้นฐานและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการรวมตัวของสสารจนกระทั่งเกิดเป็นโลกและเกิดสิ่งแวดล้อมในเบื้องต้น คือแผ่นดินขนาดเล็กท่ามกลางมหาสมุทรใหญ่ตั้งที่ปรัมกับฉบับอีสานให้ความเปรียบเทียบว่า *ฟ้าทอเกล็ดหอย ดินทอฮอยไก่อ* หมายถึงท้องฟ้ามีขนาดเท่าเกล็ดหอยและแผ่นดินมีขนาดเท่ารอยเท้ากระเจง แม้ตำนานทั้ง ๓ ฉบับจะอธิบายกำเนิดโลกไว้ใกล้เคียงกัน แต่ตำนานที่อธิบายกำเนิดโลกและจักรวาลได้ละเอียดและเป็นลำดับขั้นตอนชัดเจนที่สุดคือตำนานปรัมมูลมุขีของล้านนา

ช่วงที่ ๒ สิ่งมีชีวิตแรก – สิ่งมีชีวิตแรกที่เกิดขึ้นตามตำนานมีทั้งเทวดาและมนุษย์ แต่ก็มีลักษณะและบทบาทหน้าที่เหมือนกัน คือเป็นอมตะ ไม่ต้องการอาหารแบบมนุษย์ และทำหน้าที่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งบนโลก สัตว์และมนุษย์รุ่นต่อไป ในปรัมมูลมุขีของล้านนาและปรัมกับปีของอีสานกล่าวตรงกันว่าปู่และย่าสังกะสีเป็นมนุษย์ชายหญิงคู่แรกของโลก เกิดจากธาตุดินและธาตุไฟ ส่วนในปรัมกับปีอินแกบกล่าวว่า อินแกบ เป็นเทพเจ้าองค์แรกที่เกิดจากลมและแสงแดด ทรงหงส์เป็นพาหนะ มีศิลาบัณฑุกัมพลเป็นบัลลังก์ อินแกบจึงเป็นเทพที่มีลักษณะคล้ายกับพระพรหมและพระอินทร์รวมกัน

ช่วงที่ ๓ การสร้างภูมิประเทศ/สิ่งมีชีวิต – แม้โลกและจักรวาลกำเนิดขึ้นแล้ว แต่เทวดาหรือมนุษย์คนแรกก็จะทำหน้าที่สร้างแผ่นดินหรือปรับเปลี่ยนภูมิประเทศเพิ่มเติม เฉพาะเรื่องที่มีตัวละครปู่และย่าสังกะสี สังเกตได้ว่าผู้หญิงมีบทบาทเป็นผู้สร้างมากกว่าผู้ชาย ส่วนผู้ชายเป็นผู้ช่วยเหลือให้คำแนะนำ ภูมิประเทศที่เกิดจากการสร้างของ

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปฐมกัปปี/ปฐมมูล ฉบับสิบสองพันนา ล้านนาและอีสาน

วภูล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

เทพและมนุษย์คนแรกมีลักษณะผสมผสานระหว่างภูมิประเทศตามคติไตรภูมิ คือประกอบด้วยแผ่นดิน ๔ ทวีป ได้แก่ อุตระกูทวีปทางทิศเหนือ บูรพวิเทหะทวีปทางทิศตะวันออก อมรโคยานทวีปทางทิศตะวันตก และชมพูทวีปทางทิศใต้ ทวีปทั้งสี่ตั้งล้อมรอบเขาพระสุเมรุอนุภาคที่ปรากฏตรงกันในทุกตำนานในช่วงที่ ๓ คือ การสร้างขั้วมโนศิลาและตั้งเสาหลักของแผ่นดินหรือเขาพระสุเมรุไว้บนหลังช้าง

ช่วงที่ ๔ การให้กำเนิดลูกหลาน - ลูกหลานรุ่นแรกที่เกิดจากเทพหรือมนุษย์คนแรกมีกำเนิดตรงกันคือเกิดจากการปั้นหรือสร้างขึ้นมาจากตรง หลังจากนั้นลูกหลานจึงแต่งงานกันเองและให้กำเนิดประชากรในรุ่นต่อมา

ช่วงที่ ๕ พัฒนาการทางสังคม - เป็นช่วงที่เป็นจุดเปลี่ยนของรูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และนำสังเกตว่าเป็นช่วงที่อาทิเทพหรือผู้สร้างคนแรกมีบทบาทลดน้อยลง ลูกหลานที่เกิดขึ้นในช่วงที่ ๔ มีกำเนิดจากการปั้นหรือเสกสร้างขึ้นมาจากอาทิเทพ ดำรงสภาพเหมือนหรือคล้ายอาทิเทพ เช่น เป็นอมตะ ไม่ต้องการอาหาร เป็นต้น ขณะที่มนุษย์ชั้นหลังในช่วงที่ ๕ เกิดจากการร่วมสังวาสกันระหว่างชายหญิง ไม่ใช่จากการปั้นหรือเนรมิต และเริ่มเกิดพัฒนาการทางสังคม ในแง่หนึ่งจึงมองว่ามนุษย์เริ่มมีความเป็นมนุษย์เพิ่มขึ้น และกำลังแยกตัวออกจากธรรมชาติหรือเทพเจ้าอย่างช้าๆ เพื่อสร้างสังคมในรูปแบบของตน

ลำดับขั้นของพัฒนาการทางสังคมในตำนานทั้ง ๓ ฉบับมีลักษณะสอดคล้องกัน คือ อันดับแรก เกิดสังคมที่ซับซ้อนขึ้นเพราะมนุษย์รู้จักเสพเมถุนทำให้สืบต่อลูกหลานและเกิดประชากรเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นสังคม อันดับที่สอง มนุษย์รู้จักเพาะปลูกหรือมีสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นการพัฒนาไปสู่สังคมกสิกรรม ในตำนานปฐมมูลมูลิของล้านนากล่าวว่า

โลกทั้ง ๓ ตัวนั้น มีตออันไข้แห่งบกบางไป บ่ใหญ่บ่พีได้เล่าแล ขาทั้งสองผัวเมียเอาอัน ไตมาหื้อกิน เพื่อจักหื้อใหญ่หื้อพีมีกำลัง ก็บ่พีสักคาบแล จึงจักเอาหมากข้าวต้นหนึ่งมาหื้อกิน เป็นอาหาร ก็จึงจักจำเริญขึ้นใหญ่มาแล ตั้งแต่กาลนั้นมา โลก ๓ ตัวก็จึงกินหมากข้าวเป็นอาหาร เป็นอารมณะเลี้ยงชีวิตตนาตราบถึงกาลบัดนี้แล

(ปฐมมูลมูลิ: ๓๑)

สอดคล้องกับตำนานปฐมกัปปีของอีสานซึ่งกล่าวว่า

นางก็สืโคได้มาสมบั้นหล่อ ผู้หนึ่งเป็นชายนั้นแนวเชื้อชาติชาย ผู้หนึ่งเป็นหญิง ชันแนวเชื้อชาติหญิง ผู้หนึ่งเป็นชายแท้คนมองเสพโลก แต่นั้นนางเอาส่งให้มากนี้เหงาหงวม จึงเอาหมากข้าวมาบ่อนจึงแข็ง มีแสงได้ไปมาย้ายอย่างฮู้ปากว่าจาด้านต่อกัน คนอาศัยข้าวนี้เดียวนี้สืบมา

(ปฐมกัปปี: ๔-๕)

ข้อความในตำนานทั้ง ๒ ฉบับ เล่าตรงกันว่ามนุษย์ได้กินข้าวทำให้เกิดสติปัญญา เกิดร่างกายแข็งแรง และนับจากนั้นมาก็อาศัยข้าวเป็นอาหารหลักจนถึงปัจจุบันสะท้อนให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมข้าวในกลุ่มเจ้าของตำนาน ส่วนตำนานปฐมกัปปีของไทลื้อ แม้ไม่กล่าวถึงการเพาะปลูกข้าว แต่ก็มีข้อความกล่าวไว้ว่า

เกือนิชายจักจาเล่าคู้ลี้มาผู้บิตดาตุนพ่อ ท่านคมาคิดต่อด้วยตุนลูกบุดตา อันใช้ไปหา ผักเลนพายหุ่นเหนือ เบ่าพันคินเต้า เภาะเพื่อชขายแอ้วเต้าเซาะเส้งพายปากหุ่นเหนือ ยินเหลือใจ

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปรัมกับปี/ปรัมมูล ฉบับสิบสองปันนา ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

แอ่วไปหุนไต้ หาเป่าไต้ทั้งแท้ผอบจอตชุมพู ยามนั้นพ่อต๋ยอินอินดูคืดข่งทิงลูกเต้า อันแอ่วต้า
ลุ่มกว้างเป่าห่วยคินมา ยามนั้นแม่คินจัมลูกยิงไปหาหมากเขือเหลิงฝ่ายพายหุนไต้ หล้าตอก
ไม้ค็โลดกว่าไวไว ไสตินไปแอ่วหาเซาะไซ้

(ปถมกัปอินแถบ: ๒๖)

ถอดความได้ว่า ชายผู้เป็นพ่อใช้ให้ลูกไปหาผักเส้นทางทิศเหนือ ส่วนหญิงผู้เป็นแม่ใช้ลูกไปหาหมากเขือ
เหลืองทางทิศใต้ การออกเสาะแสวงหาผักของลูกสาวและลูกชายซึ่งเป็นลูกหลานชั้นหลังเป็นสัญลักษณ์ของการก้าวเข้า
สู่สังคมกสิกรรมเช่นกัน

อันดับที่สาม มนุษย์เริ่มพัฒนาภูมิปัญญา ทั้งอาศัยความช่วยเหลือจากอาทิเทพและจากสติปัญญาของตน
ได้แก่ แบ่งฤดูกาลและวันเวลา กำหนดระบบปฏิทิน ประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่มจากเปลือกไม้ ใบไม้ แสดงให้เห็นพัฒนาการ
ทางด้านวัฒนธรรม

ช่วงที่ ๖ โลกที่สมบูรณ์แบบ – เป็นเหตุการณ์ในช่วงสุดท้ายของตำนาน ตำนานสร้างโลกทั้ง ๓ ฉบับ
กล่าวถึงตอนจบของเรื่องไว้ในลักษณะเดียวกันคือ หลังจากมนุษย์มีพัฒนาการทางสังคมมาได้ระยะหนึ่ง ก็จะเข้าถึงโลก
ที่สมบูรณ์แบบในรูปแบบต่างๆ ในปถมกัปอินแถบของไทยลื้อเมืองมนุษย์ได้ผู้นำปกครองแผ่นดินได้อย่างมั่นคง **ปรัม
มูลมูล**ของล้านนาเกิดผู้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าและเผยแผ่พระธรรมแก่มนุษย์โลก **ปรัมกับปี**ของอีสานบ้านเมืองอุดม
สมบูรณ์ด้วยธัญญาหาร อย่างไรก็ตาม ตำนานแสดงให้เห็นว่าก่อนที่จะสังคมมนุษย์จะก้าวเข้าสู่โลกที่สมบูรณ์แบบได้ก็ต้อง
ผ่านปัญหาและอุปสรรคมาพอสมควร ในปถมกัปอินแถบ มนุษย์ต้องเดินทางเสาะแสวงหาผู้นำเป็นเวลาหลายปี ส่วนใน
ปรัมมูลมูล ปู่กับย่าสังกะสีต้องให้ไฟล้างโลกเพื่อกำจัดคนชั่วในยุคแรก และรอให้มนุษย์เกิดขึ้นใหม่ในยุคที่สองจึงเกิดผู้
ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ความสัมพันธ์ระหว่างตำนานสร้างโลกกับสังคมท้องถิ่น

จากการศึกษาตำนานสร้างโลกทั้ง ๓ ฉบับ พบว่ามีเนื้อหาและอนุภาคที่น่าสนใจหลายประการทั้งที่สัมพันธ์กับ
ความเชื่อในท้องถิ่น และสอดคล้องกันระหว่างตำนานทั้งสาม ดังอธิบายต่อไปนี้

ช่างมโนศิลา

ช่างมโนศิลาเป็นอนุภาคที่ปรากฏในตำนานสร้างโลกทั้ง ๓ ฉบับ แต่ไม่ปรากฏในคติไตรภูมิ สังคมของชาวไท
ลื้อ ชาวล้านนาและชาวอีสานถือว่า ช่าง เป็นสัตว์มงคล และเป็นสัตว์สำคัญที่มีบทบาทหลายด้านโดยเฉพาะด้านการศึก
สงคราม นับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ในสมัยพญาเจืองก็ใช้ช่างเป็นพาหนะออกรบ กระทำยุทธหัตถีกับพวกแคว ในตำนาน
พงศาวดารโยนกกล่าวถึงช่างในฐานะที่เป็นสัตว์เสริมบารมีพระมหากษัตริย์ ก่อนที่พรหมกุมารจะได้ขึ้นเป็นพระยาแห่ง
โยนกนครก็จับช่างเผือกปางคำตัวประเสริฐได้ บารมีของช่างนั้นเสริมให้พรหมกุมารได้ทั้งกำลังทรัพย์และกำลังพล
แข็งแกร่งยิ่งขึ้นจนสามารถยกทัพไปขับไล่พวกขอมออกจากโยนกนครได้ทั้งหมด (พระยาประชาภิจักรจักร, ๒๕๑๗:
๑๕๔-๑๕๗) ในวรรณกรรมไทยลื้อ ล้านนา ก็มักใช้คำเรียกแทนพระราชาเปรียบเทียบกับช่าง เช่น พระเจ้าช่าง เจ้าช่าง
เสวยเมือง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบช่างในสถาปัตยกรรมพุทธศาสนสถานโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคเหนือ ซึ่งนิยมก่อฐานเจดีย์
เป็นรูปช่างครึ่งตัว หันหน้าออกรอบเจดีย์ทั้ง ๔ ทิศ คล้ายกับว่าช่างได้เอาหลังหนุนเจดีย์อยู่ พุทธศาสนสถานบางแห่งก็มี

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปรัมกับปี/ปรัมมูล ฉบับสิบสองปันนา ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

ตำนานเกี่ยวกับช้างประกอบด้วย เช่น ตำนานวัดช้างค้ำวรวิหาร อ.เมือง จ.น่าน เล่าว่า ในสมัยที่กองทัพพม่ายกทัพมาตีเมืองน่าน เจ้าครุฑน่านเห็นว่าเมืองน่านไม่มีกำลังทหารมากพอที่จะเอาชนะพม่าได้ จึงออกอุบายให้พม่าเปลี่ยนวิธีทำศึกจากการรบมาเป็นแข่งกันสร้างเจดีย์ให้สำเร็จภายในระยะเวลา ๑ คืน พวกทัพพม่าต่างก็ก่ออิฐสร้างเจดีย์ แต่เจ้าครุฑน่านสั่งให้เร่งตัดไม้ไผ่นามาสานเป็นโครงเจดีย์ และให้ระดมกำลังคนและช้างช่วยกันขนดิน กรวด และทรายมาถมในโครงเจดีย์ จากนั้นก็ใช้ผ้าขาวหุ้มโครงไม้ไผ่ เมื่อมองจากระยะไกลจะดูเหมือนองค์เจดีย์สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว ฝ่ายพม่าเข้าใจว่าตนแพ้จึงถอยทัพกลับไป เจ้าครุฑน่านเห็นว่าการแข่งขันในครั้งนี้ ช้างมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้เมืองน่านได้รับชัยชนะ จึงสั่งให้สร้างวัดขึ้นในบริเวณดังกล่าวและสร้างองค์เจดีย์ของจริงโดยให้ปั้นรอบฐานเจดีย์เป็นรูปช้างยืนค้ำพระเจดีย์เพื่อเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงคุณความดีของช้าง (บุปผา คุณยศยิ่ง, ๒๕๔๕: ๑๘๔๖-๑๘๔๘)

อย่างไรก็ตามคติความเชื่อสถาปัตยกรรมแบบช้างล้อม พัฒนาการมาจากเจดีย์ทรงกลมหรือเจดีย์ทรงลังกา ซึ่งสร้างประติมากรรมปูนปั้นรูปช้างประดับรอบฐานเจดีย์บริเวณท้องไม้ (ณัฐภักดิ์ จันทวิษ, ๒๕๕๒: ๑๘๘๘-๑๘๑๙) สถาปัตยกรรมแบบช้างล้อมได้รับความนิยมมากในสมัยสุโขทัย จึงพบวัดช้างล้อมในภาคเหนือและภาคกลางหลายวัด ที่สำคัญและเป็นที่ยึดจำพรรษาหลาย เช่น วัดเชียงมั่น วัดป่าแดงหลวง วัดพระสิงห์ที่เมืองเชียงใหม่ วัดช้างล้อม เมืองสุโขทัย วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชชนาลัย วัดช้างล้อมรอบเมืองกำแพงเพชร เป็นต้น (กรมศิลปากร, ๒๕๓๓: ๕๐-๕๒)

คติช้างล้อมดังกล่าวข้างต้น น่าจะมีที่มาจากคติ “ช้างโลกบาล” หรือช้างอัญญาทิศของพราหมณ์ คือช้างประจำทิศทั้ง ๘ คอยรักษาเขาพระสุเมรุ เมื่อพระพุทธรูปสำหรับคตินี้เข้ามาก็ได้ปรับให้เป็นช้างโลกบาลที่คอยค้ำจุน ปกป้องรักษาพระพุทธรูป

ต้นกำเนิดของช้างอัญญาทิศตามคติพราหมณ์มีว่า ขณะที่พระนารายณ์บรรทมอยู่เหนือเกษียรสมุทร ได้อธิษฐานให้เกิดดอกบัวผุดจากพระนาภี ดอกบัวที่ผุดขึ้นนี้มี ๘ กลีบ ๑๗๓ เกสร พระนารายณ์นำดอกบัวไปถวายพระศิวะ พระศิวะจึงแบ่งกลีบดอกบัวและเกสรเป็นหลายส่วน และประทานให้แก่เทพองค์ต่างๆ และได้ใช้กลีบดอกบัวและเกสรจำนวนหนึ่งสร้างช้างขึ้น ๔ ตระกูล ตามวรรณของชาวอินเดีย เป็นช้างตามตำนานคชลักษณ์ คือ *ตระกูลอิศวรพงศ์* *ตระกูลพรหมพงศ์* *ตระกูลวิษณุพงศ์* *ตระกูลอัคนีพงศ์* ช้างในตระกูลพรหมพงศ์จะมีช้าง ๘ หมู่ที่เรียกว่า *ช้างอัญญาทิศ* เป็นช้างที่ยืนรักษาขอบเขาพระสุเมรุแปดทิศ ได้แก่ ทิศตะวันออก คือ ไอรพต สัตว์เมฆ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ คือ บุณทริก สัตว์ดอกบัวขาว ทิศใต้ คือ พราหมณ์โลหิต สัตว์เลือด ทิศตะวันตกเฉียงใต้ คือ กระทบ สัตว์ดอกบัวสายแดง ทิศตะวันตก คือ อัญชัน สัตว์ดอกอัญชัน ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ คือ บุษปัทม สัตว์หมากสุก ทิศเหนือ คือ เสาวภม สัตว์ตองอ่อน ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ คือ สุประดิษฐ์ สัตว์เมฆสนธยา (ณัฐภักดิ์ จันทวิษ, ๒๕๕๒: ๑๘๘๘-๑๘๑๙)

นอกจากนี้ยังมี *ช้างอัญญาคช* คือช้างที่ประจำระหว่างทิศทั้ง ๘ ของเขาพระสุเมรุ หรือทิศย่อยระหว่าง ๘ ทิศ เป็นช้างในตระกูลวิษณุพงศ์ พระนารายณ์หรือพระวิษณุเป็นผู้สร้างขึ้น มีทั้งหมด ๘ หมู่ ได้แก่ สังขทนต์ มีกายสีทอง งาเล็ก เวลาเข้าร้องเสียงเหมือนเสื่อ เวลาเย็นร้องเสียงเหมือนไก่ ตามพหุสัทนทร์ มีกายสีทองแดงหม่น ชมลบ เป็นช้างหูกว้าง ใบหูมาบรรจบกันด้านหน้า ลมชม เป็นช้างหูกว้าง ใบหูมาบรรจบกันด้านหลัง ครบกระจอก เป็นช้างที่มีเล็บ ๒๐ เล็บ สีเหมือนแก้ว พลุกสะดำ หรือ ทวีรด มีงาขาวอนงาม สังขทนต์ มีงาขาวเหมือนสีสังข์โคบุตร มีกายสีเหลือง หางเหมือนโค งาอน ร้องเสียงเหมือนโค และเชื่อว่าช้างตระกูลต่างๆ เหล่านี้สามารถบันดาลคุณได้ต่างกัน ช้างตระกูลอิศวรบันดาลทรัพย์ ช้างตระกูลพรหมพงศ์ บันดาลอายุและความเจริญ ช้างตระกูลวิษณุพงศ์ บันดาลให้พืชพรรณธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาล ช้างอัคนีพงศ์ บันดาลให้สัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ (ณัฐภักดิ์ จันทวิษ, ๒๕๕๒: ๑๘๘๘-๑๘๑๙)

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปรัมกับปี/ปรัมมูล ฉบับสิบสองปันนา ล้านนาและอีสาน

วภูล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

เมื่อเปรียบเทียบคติข้างโลกบาลของพราหมณ์กับตำนานปรัมกับปีและปรัมมูลมูลี เห็นได้ว่ามีคติความเชื่อที่สอดคล้องกันอยู่เรื่องช้างอารักษ์เขาพระสุเมรุ แต่ช้างในตำนานปรัมกับปีและปรัมมูลมูลีมีเพียงเชือกเดียวคือ ช้างมโนศิลาซึ่งทำหน้าที่หนุนเขาพระสุเมรุ

บำเพ็ญ ะวิน กล่าวถึงความหมายของ มโนศิลา ไว้ว่า “หมายถึง ศิลาอ่อนที่ย่อยให้ละเอียด ประสมเป็นสีทาสีอื่นได้ อีกนัยหนึ่งว่าสารหนูแดง นอกจากนี้มโนศิลายังเป็นคำเรียกหินหลายสีแดงๆ อีกด้วย” (บำเพ็ญ ะวิน, ๒๕๔๒: ๔๙๙๘) ดังนั้นช้างมโนศิลาจึงน่าจะเป็นช้างสีแดงซึ่งเป็นหนึ่งในสีข้างสุภลักษณะ มีสีต่างๆ ๗ สี คือ เหลือง ขาว แดง เขียว ดำ ม่วง คราม (ณัฐภักดิ์ จันทวิษ, ๒๕๔๒: ๑๙๙๘-๑๙๑๙) อย่างไรก็ตาม ช้างมโนศิลาไม่ได้ทำหน้าที่อารักษ์เขาพระสุเมรุเท่านั้น ในตำนาน ปถมกปอินแกบของไทลื้อช้างมโนศิลายังเป็นที่ตั้งของต้นเสาแกนกลางของโลก ที่โคนเสาหรือบนหลังช้างเป็นแผ่นดินที่อยู่อาศัยของมนุษย์ ๔ ทวีป ตามตำนานเรียกว่า เมืองลุ่ม ส่วนปลายเสาเป็นเมืองสวรรค์ที่อยู่ของอินแกบ แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างคติข้างโลกบาลกับคติโลกศาสตร์ของกลุ่มชนชาติไทเรื่องเสาค้ำฟ้า ซึ่งทั้งกันทั้งเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์และเมืองสวรรค์ ส่วนตำนานปรัมมูลมูลีของล้านนา ช้างมโนศิลาเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้โลกดำรงอยู่ได้ ลมหายใจของช้างมโนศิลาเต็มไปด้วยละอองน้ำซึ่งรวมตัวกันเป็นเมฆฝนตกลงมาหล่อเลี้ยงโลก เมื่อปู่กับย่าสังกะสีต้องการล้างโลกก็ให้ช้างมโนศิลาหยุดหายใจ โลกจึงขาดน้ำและเกิดไฟไหม้ ต่อเมื่อไฟล้างกับปีแล้วปู่กับย่าสังกะสีต้องการให้เกิดมนุษย์ขึ้นใหม่ก็ให้ช้างมโนศิลาหายใจเข้าออกเป็นปกติอีกครั้ง วัฏจักรในโลกจึงเริ่มดำเนินใหม่

ตำนานปรัมกับปีของอีสาน ช้างมโนศิลาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดลมประจำฤดูกาล เพราะย่าสังกะสีจะคอยหันหน้าช้างมโนศิลาไปยังทิศต่างๆ ลมหายใจของช้างทำให้เกิดลมและมรสุมพัดไปทางทิศนั้น และยังอธิบายว่าแม่น้ำใหญ่ในโลกทั้ง ๕ สาย คือ คงคา ยมุนา อจิรวดี มหิ และสรภู ไหลออกจากปากช้างมโนศิลา แสดงให้เห็นว่าช้างมโนศิลาไม่ได้เป็นเพียงอารักษ์ที่คอยเฝ้าระวังรักษาเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นแกนกลางของโลกเท่านั้นแต่บทบาทของช้างมโนศิลายังเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ของโลกโดยตรงด้วย

พรหมสามหน้า

พรหมสามหน้าเป็นตัวละครที่ปรากฏอยู่ในปถมกปอินแกบของไทลื้อ ตามเนื้อเรื่องกล่าวว่าท้าวมหาพรหมเป็นผู้สืบทอดบันพรหมสามหน้าขึ้นมาเพื่อดูแลชั้นฟ้าแทนตน หลังจากนั้นพรหมสามหน้าจึงบันพรหมสี่หน้าอีกทอดหนึ่ง พรหมสามหน้าไม่เพียงปรากฏในตำนานปถมกปอินแกบของไทลื้อเท่านั้น แต่ยังพบในจิตรกรรมฝาผนังในวัดลือในสิบสองปันนา ในล้านนาเองก็กล่าวถึงพรหมสามหน้าว่าเป็นคาถาทำเสน่ห์หีบหนึ่ง ใช้ในทางเมตตามหานิยม นอกจากนี้ยังเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งซึ่งหมายถึง “ตรีมูรติ”¹ (อุดม รุ่งเรืองศรี, ๒๕๔๒: ๔๒๓๒-๔๒๓๓) และโดยความใกล้เคียงทาง

¹ ตรีมูรติเป็นคติในศาสนาพราหมณ์ สื่อความถึงเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ๓ พระองค์ คือ พระพรหมเป็นผู้สร้าง พระวิษณุหรือพระนารายณ์เป็นผู้รักษา และพระศิวะหรือพระอิศวรเป็นผู้ทำลาย บทบาทหน้าที่ของเทพเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นี้เป็นธรรมาธิษฐานของสภาวะของโลก อันประกอบด้วย การตั้งขึ้น การดำรงอยู่ และการสลายไป อย่างไรก็ตาม ตรีมูรติในความหมายข้างต้นเป็นตรีมูรติในความหมายของศาสนาพราหมณ์ยุคใหม่ องค์ประกอบของเทพตรีมูรติเกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่ยุคพระเวท เดิมทีตรีมูรติถือกำเนิดมาจากกลุ่มอาทิตยเทพในยุคพระเวทตอนต้น คือ วรุณ มิตรระ และ อรยมัน ทั้ง ๓ องค์รวมกันเป็นตรีมูรติ ทำหน้าที่ดูแลแสงอาทิตย์ แสงจันทร์ ลม น้ำและฤดูกาลบนโลก ต่อมาในยุคพระเวท

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปถมกับปี/ปถมมูล ฉบับสิบสองปันนา ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

วัฒนธรรมระหว่างล้านนาและสิบสองปันนา จึงเป็นไปได้ว่าพรหมสามหน้าในตำนานปถมกับอินแกบอาจหมายถึงตรี
มูรติเช่นเดียวกับทางล้านนา

ภาพ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องเวสสันดรชาดก
กัณฑ์กุมาร ภายในวัดบ้านแก่งแก้ววงกฏ เมืองฮ่า
เขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีน มีรูป
พรหมสามหน้ากวัดแกว่งผ้าบูชาการกระทำบุตร
ทานบารมีของพระเวสสันดร ในภาพมีตัวอักษรไท
ลื้อเขียนว่า “กับทั้งภยาพรหม ๓ หน้า ท่านก็กวัด
แกว่งผ้าบูชาก็มีแล”

ในตำนานปถมกับอินแกบไม่ได้ให้รายละเอียดของพรหมสามหน้าว่ามีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับตรีมูรติ
อย่างไร กล่าวเพียงว่าเป็นหนึ่งในเทพองค์แรกๆ ที่เกิดขึ้นบนเมืองสวรรค์ แต่เทพที่มีบทบาทหน้าที่และมีกำเนิด
คล้ายคลึงกับตรีมูรติในยุคพระเวทกลับเป็นเทพอินแกบซึ่งเป็นอาทิเทพและเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งบนโลก หากแปลตามชื่อ
เทพอินแกบควรจะหมายถึงพระอินทร์ โดยเป็นพระอินทร์ที่เกิดจากแกบแดดหรือแสงแดดผสมกับลม ในแง่นี้เทพอิน
แกบจึงเป็นเทพที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยตรงเช่นเดียวกับกลุ่มอาทิเทพในยุคพระเวท ลักษณะเด่นอีกประการของ
เทพอินแกบคือมีหงส์เป็นพาหนะเช่นเดียวกับพระพรหมซึ่งเป็นตรีมูรติหลังยุคพระเวท เทพอินแกบจึงมีเป็นเทพผู้สร้าง
ที่รวมลักษณะของตรีมูรติทั้งยุคพระเวทตอนต้น ยุคพระเวทตอนปลายและยุคหลังพระเวทไว้ด้วยกัน

ระบบปฏิทินปีหนไท

ในตำนานปถมมูลมุขีของล้านนากล่าวถึงยาสังกะสีว่าเป็นผู้ปั้นสัตว์ต่างๆ ๑๒ ชนิด คือ หนู วัว เสือ กระต่าย งู
นาค ม้า แพะ ลิง ไก่ และช้าง กำหนดเป็นชื่อเรียงตามลำดับได้แก่ ใจ เป้า ยี เหม้า สี ไล่ สง้า เม็ด สัน รั้ว เส็ด ใต้ เมื่อ
พวกสัตว์แสดงกิริยาอาการใดๆ ยาสังกะสีก็กล่าวคำพูดออกมาคำหนึ่ง รวมเป็น ๑๐ คำ ได้แก่ กาบ ตับ รวาย เมิง เบิก

ตอนปลาย เทพเจ้าประจำตรีมูรติได้เปลี่ยนแปลงไป คือ พระอัคนีเป็นเทพแห่งดิน พระวายุหรือพระอินทร์เป็นเทพแห่ง
อากาศ และพระสุริยะเป็นเทพแห่งท้องฟ้า (เทวสถาน โบสถ์พราหมณ์, ๒๕๔๖: ๒๖-๓๐)

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น ของตำนานปฐมกัปปี/ปฐมมูล ฉบับสิบสองปันนา ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตรพระพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

กัต กด ลวง เต่า กา เมื่อนำรายชื่อสัตว์ทั้ง ๑๒ ชนิดมาจับคู่กับคำ ๑๐ คำ ทำให้เกิดเป็นระบบปฏิทินปีหนไทหรือระบบแม่่มือลูกมือซึ่งเป็นระบบปฏิทินดั้งเดิมของกลุ่มชนชาติไท และเคยใช้อย่างแพร่หลายทั้งในสิบสองปันนาและล้านนามีวัฏจักร ๑ รอบเท่ากับ ๖๐ ปี (เจีย แยนจอง, ๒๕๔๘: ๓๓๖-๓๓๗)

พิธีสว่างเฮือ

ในปฐมกัปปีของอีสานกล่าวถึงพิธีสว่างเฮือไว้ว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดฝนตกในโลกมนุษย์ ดังความว่า
ยามเมื่อถึงระดู่แล้ว พระยาแกนพลไพร่ จึงอวนไพร่น้อยลงหลั่นช่วงเฮือ ในแม่น้ำ
เฮือกชื่อคองคา วาโยพลัดหอบทะยานเพื่อนพึ่ง เป็นฝนฟ้าตกลงมาฮ้างทั้ง ทิวข้าวกล้านามั่งชุ่ม
เย็น

(ปฐมกัปปี: ๖)

ถอดความได้ว่าพระยาแกนพลไพร่พลมาจัดพิธีสว่างเฮือในแม่น้ำคองคา และลมได้พัดเอาละอองน้ำที่ฟุ้งขึ้นจากการสว่างเฮือ ตกกลงมาเป็นสายฝนหล่อเลี้ยงนาข้าว

พิธีสว่างเฮือ หรือบุญสว่างเฮือ คือ ประเพณีการแข่งขันเรือของชาวอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสายสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล และแม่น้ำชี ชาวอีสานจะจัดพิธีสว่างเฮือขึ้นในวันออกพรรษาคือวันเพ็ญของเดือน ๑๑ ของทุกปี พิธี สว่างเฮือเป็นหนึ่งในประเพณีปฏิบัติตามหลักของสิบสี่¹ ซึ่งเป็นระบบการปกครองของชาวอีสาน เพื่อบูชาพญานาค สิ่งศักดิ์สิทธิ์และอารักษ์ที่ปกปักรักษาแม่น้ำและบ้านเมืองก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความอุดมสมบูรณ์ ชาวอีสานเชื่อกันว่าหากไม่ประกอบพิธีสว่างเฮือจะทำให้เกิดเภทภัยขึ้น เช่น เกิดโรคระบาด ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น การอธิบายว่าแกนทำพิธีสว่างเฮือทำให้เกิดฝนตกในโลกมนุษย์จึงเป็นคำอธิบายที่สอดคล้องกับพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่นและสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของพระยาแกนซึ่งเป็นเทพที่คอยควบคุมฤดูกาลและเกี่ยวข้องกับการบินตาลฝนโดยตรง

๕. บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์ตำนานปฐมกัปปีและปฐมมูลทั้ง ๓ สำนวนของกลุ่มคนในวัฒนธรรมไทย-ไททั้ง ๓ ภูมิภาค แสดงให้เห็นลักษณะโครงเรื่องที่สอดคล้องกันซึ่งทุกตำนานสามารถจำแนกได้เป็น ๖ ชุดเหตุการณ์อันแสดงพัฒนาการของมนุษย์นับแต่จุดเริ่มต้นไปจนถึงจุดที่สมบูรณ์แบบในลักษณะต่างๆ ทั้งความสมบูรณ์แบบด้านการปกครอง การเผยแพร่พุทธศาสนา และความอุดมสมบูรณ์ด้านธัญญาหาร นอกจากนี้ตำนานปฐมกัปปีและปฐมมูลทั้ง ๓ ฉบับยังอธิบายกำเนิดโลกและความเป็นมาของมนุษย์โดยผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางพุทธศาสนาตามคติไตรภูมิไว้ด้วยกัน แสดงให้เห็นความพยายามที่จะกลืนกลายเป็นพุทธ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังไม่ละทิ้งความเชื่อท้องถิ่นโดยผนวกเอาความเชื่อและพิธีกรรมสำคัญในสังคมมาเป็นส่วนหนึ่งของคำอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ และดึงเทพเจ้าในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในตำนานทั้งบทบาทผู้สร้างโลก ผู้สร้างอุดมสมบูรณ์ และผู้สร้างองค์ความรู้

¹ พิธีบุญสว่างเฮือปรากฏอยู่ในคองเมืองข้อที่ ๑๓ อันกำหนดไว้ว่าในช่วงออกพรรษาให้จัดพิธีสงฆ์เจ้าชีวิตและให้วัดที่อยู่ใกล้แม่น้ำมีเฮือสว่างวัดละ ๑ ลำ (พระมหาปริชา ปริญาโณ, ๒๕๒๕: ๑๖๖)

ลักษณะร่วมและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับท้องถิ่น
ของตำนานปรัมกับปี/ปรัมมูล ฉบับสิบสองปันนา
ล้านนาและอีสาน

วกุล มิตระพะพันธ์

วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์:

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. ๒๕๓๓. วัดช้างล้อม. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- เจีย แยนจง. ๒๕๔๘. “คนไท” ไม่ใช่ “คนไทย” แต่เป็นเครือญาติชาติภาษา. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ณัฐภัทร จันทวิษ. ๒๕๔๒. “ช้างมงคล”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่ม ๔: ๑๘๘๘-๑๙๑๙.
- ธนิต อยู่โพธิ์. ๒๕๐๙. พรหมสี่หน้า. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ธนิต อยู่โพธิ์ และคณะ. ๒๕๔๙. พรหมสี่หน้า รวมบทความ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- เทวสถานโบสถ์พราหมณ์. ๒๕๔๖. พระตรีมูรติ. กรุงเทพฯ: เทวสถานโบสถ์พราหมณ์.
- เท่าไคซัง. ๒๕๒๘. ปรัมกับภุมสังโลก. สิบสองปันนา: เขื่อนมัญจคุชื้อปานโคงซื่อ.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ๒๕๔๗. ราชอาณาจักรลาว. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- บุปผา คุณยศยิ่ง. ๒๕๔๒. “ช้างค้ำวริหาร, วัด”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๔: ๑๘๘๘-๑๙๑๙.
- บำเพ็ญ ระวิน. ๒๕๔๒. “มโนสิลา, ช้าง”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๑๐: ๔๙๘๘.
- ปีเตอร์ สกิลลิง และศานติ ภัททีคำ. ๒๕๔๕. สยามบาลีวรรณกรรม. กรุงเทพฯ: Fragile Palm Leaves Foundation, Lumbini International Research Institute.
- ปีเตอร์ สกิลลิง และศานติ ภัททีคำ. ๒๕๔๗. วรรณกรรมบาลีและฉบับแปลในภาคกลางและภาคเหนือของสยาม. กรุงเทพฯ: Fragile Palm Leaves Foundation, Lumbini International Research Institute.
- พระมหาปริชา ปริญญาโณ. ๒๕๒๕. ประเพณีโบราณไทยอีสาน. [ม.ป.ท.].
- พิมพ์ รัตนคุณศาสน์ และละมุล ศรีรัตนกุล. ปรัมกับปี. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)
- สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. ๒๕๓๕. ช้างในศิลปวัฒนธรรมและคติชีวิตไทย. กรุงเทพฯ: อรุณสภา.
- สุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์. ๒๕๓๗. ช้างในตำนาน พุทธประวัติ และชาดก. กรุงเทพฯ: อรุณสภา.
- อนาโตน โรเจอร์ เบลดีเยร์, ปวิรรตและเรียบเรียง. ๒๕๓๔. ตำนานเค้าผีล้านนา ปรัมมูลมูลี.
เชียงใหม่: สุริวงค์.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. ๒๕๕๑. ตรีมูรติ อภิมหาเทพของฮินดู. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๔๒. “พรหมสามหน้า”. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๑๐: ๔๒๓๒-๔๒๓๓.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. ๒๕๕๐. พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.